

ВІРШІ НА КЛЕЙНОДИ КНЯЗІВ СВЯТОПОЛК-ЧЕТВЕРТИНСЬКИХ У КОНТЕКСТІ ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

POEMS ABOUT PRINCES SVIATOPOLK-CHETVERTYNSKYS' KLEINODS IN THE CONTEXT OF THE EMBLEMATIC POETRY OF THE UKRAINIAN BAROQUE

Мельничук І.В.,

orcid.org/0000-0002-5146-9453

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету

У статті схарактеризовано геральдичні вірші, присвячені князям роду Святополк-Четвертинських. Увагу приділено особливостям поезії авторства Тарасія Земки, Атанасія Кальнофойського, Ігнатія Оксеновича-Старушича, Іоанікія Галятівського та анонімного автора. Проаналізовано жанрово-стильову своєрідність віршів на клейноди, образність, особливості тлумачення авторами геральдичних символів, наявні мотиви, ідейне навантаження творів.

Активний розвиток польської геральдики припадає на рубіж 60-х–70-х років XVI століття і постає як утвердження тягlosti роду й тривання його лицарської слави. Руська і литовська шляхта розпочала освоювати власну геральдику пізніше, фактично поштовхом до цього послужила Люблінська унія (1696), в результаті якої відбулося зіткнення культур, різних в політичному, релігійному та звичаєвому плані. У цьому контексті геральдична поезія – через панегірики, присвяти, що супроводжували друковані тексти різного характеру – становила значний вплив на громадянську свідомість, яка потребувала національного пантеону героїв. Панегірики (до них змістовно належали і вірші на клейноди) своїм завданням мали уславлення вельможних меценатів, завдяки яким фундувалися монастирі, засновувалися освітні осередки, центри книгодрукування.

Рід князів Святополк-Четвертинських відомий з XIV ст., у XVI–XVII століттях він постає як один з найбільш впливових руських (українських) магнатських родів, представники якого мали численні маєтності на Волині та Брацлавщині, уславилися як вправні воїни, меценати, державні діячі Речі Посполитої, які відстоювали інтереси руської шляхти, права своїх підданих в тому числі в мовному та релігійному аспектах, підтримували руську православну Церкву, були фундаторами православних монастирів, друкарень тощо.

До нашого часу збереглася низка геральдичних поезій першої половини – середини XVII ст., присвячених князям Святополк-Четвертинським, авторами яких є Тарасій Земка, Атанасій Кальнофойський, Ігнатій Оксенович-Старушич, Іоанікія Галятівський та анонімний автор, близький до Луцької друкарні Братського монастиря. Цикл віршів на клейноди Четвертинських складається з творів, різних за жанровими особливостями: серед них наявні епіграми, присвяти, частина погребальної орації тощо. На рівні образності більшість письменників вдається до тлумачення основних геральдичних символів клейноду, таких як зображення Святого Юрія Зміборця, Кінного лицаря, Шаблі. Фактично у всіх поезіях наявний мотив, що підкреслює високе походження князівського роду від Київського князя Святополка Ізяславича, таким чином наголошується на тягlosti родової аристократії, її зв'язках з лицарством Київської Русі. Служіння Батьківщині, лицарська доблесть, мужність, побожність, стояння в обороні православ'я – такими, на думку авторів творів, є чесноти представників роду Святополк-Четвертинських.

Ключові слова: бароко, геральдична поезія, вірші на клейноди, панегірик, князі Святополк-Четвертинські.

The article describes heraldic poems dedicated to the princes of the Svyatopolk-Chetvertynsky family. Attention is paid to the features of the poems by Tarasius Zemka, Atanasius Kalnofoysky, Ignatius Oksenovych-Starushych, Ioaniky Galyatovsky and an anonymous author. The genre and style of poems on the kleynody, imagery, peculiarities of the authors' interpretation of heraldic symbols, available motifs, and ideological content of the works are analyzed.

The active development of Polish heraldry falls on the turn of the 60s-70s of the 16th century and appears as an affirmation of the continuity of the family and the continuation of its knightly glory. The Ukrainian and Lithuanian nobility began to master their own heraldry later, in fact the impetus for this was the Union of Lublin (1696), which resulted in a clash of cultures that were different in political, religious, and customs. In this context, heraldic poetry – through panegyrics, dedications that accompanied printed texts of various kinds – had a significant impact on the civic consciousness, which needed a national pantheon of heroes. Panegyrics (which included poems on jewels) had the task of glorifying noble patrons, thanks to whom monasteries were founded, educational centers were established, and book printing centers were established.

The family of princes Svyatopolk-Chetvertynsky has been known since the 14th century, in the 16th – 17th centuries it emerged as one of the most influential Rus' (Ukrainian) magnate families, whose representatives had numerous estates in Volyn and Bratslav, became famous as skilled warriors, patrons, statesmen of the Polish-Lithuanian Commonwealth, who defended the interests of the Rus' nobility, the rights of their subjects, including in linguistic and religious aspects, supported the Rus' Orthodox Church, were founders of Orthodox monasteries, printing houses, etc.

A few heraldic poems from the first half – mid-17th century dedicated to the princes Svyatopolk-Chetvertynsky have survived to our time, the authors of which are Tarasii Zemka, Athanasii Kalnofoisky, Ignatiy Oksenovych-Starushych, Ioaniky Galyatovskyi and an anonymous author close to the Lutsk printing house of the Bratsky Monastery. The cycle of poems on the Chetvertynskys' kleinod consists of works of different genre features: among them there are epigrams, dedications,

part of a funeral oration, etc. At the level of imagery, most writers resort to interpreting the main heraldic symbols of the kleinod, such as the image of Saint George the Serpent-Slayer, the Horse Knight, and the Sabre. In fact, all poems contain a motif that emphasizes the high origin of the princely family from the Kievan prince Svyatopolk Izyaslavych, thus emphasizing the continuity of the family aristocracy, its ties with the chivalry of Kievan Rus. Service to the Fatherland, knightly valor, courage, piety, standing in defense of Orthodoxy – these, according to the authors of the works, are the virtues of the representatives of the Svyatopolk-Chetvertynsky family.

Key words: baroque, heraldic poetry, poems on kleinodes, eulogy, Princes Svyatopolk-Chetvertynsky.

Постановка проблеми. Активний розвиток польської геральдики припадає на рубіж 60-х-70-х років XVI століття і постає як утвердження тягlostі роду й тривання його лицарської слави, становлячи собою опис минулого з перспективи держави й династії. Руська і литовська шляхта розпочала освоювати власну геральдику пізніше, фактично поштовхом до цього послужила Люблінська унія 1696 року, в результаті якої відбулося зіткнення культур, різних в політичному, релігійному та звичаєвому плані. У цьому контексті геральдична поезія – через панегірики, присвяти, що супроводжували друковані тексти різного характеру – становила значний вплив на громадянську свідомість, яка потребувала національного пантеону героїв. Панегірики (до них змістовно належали і вірші на клейноди) своїм завданням мали уславлення вельможних меценатів, завдяки яким фундувалися монастирі, засновувалися освітні осередки, центри книгодрукування.

В основі геральдичного вірша лежить герб, тобто зображення (емблема), яка поєднується з віршованою частиною – панегіриком, становлячи собою, таким чином, жанр синтетичний. Головним предметом української геральдичної поезії були герби здебільшого шляхетських і магнатських родів, проте також існували і вірші на герби окремих міст та інституцій. Геральдична поезія має яскраво виражений аристократичний дискурс, оскільки йдеться про формування ідеалу шляхетності, певного кодексу шляхтича. Вона посутньо сприяла перетворенню безімення на «територію з історією» – віртуальний простір минулого, узасаднений і легітимований «наочними доказами» від імені старовини»[4, с.175]. Доводячи рівність руської і польської політичних традицій, давала можливість вбудуватися в соціальну ієрархію Корони Польської, не втратити княже, шляхетське достоїнство.

Рід князів Святополк-Четвертинських відомий з XIV ст., у XVI–XVII століттях він постає як один з найбільш впливових руських (українських) магнатських родів, представники якого мали численні маєтності на Волині та Брацлавщині, уславилися як вправні воїни, меценати, державні діячі Речі Посполитої, які відстоювали інтереси

руської шляхти, права своїх підданих в тому числі в мовному та релігійному аспектах, підтримували руську православну Церкву, були фундаторами православних монастирів, друкарень тощо.

Так, зокрема, Святополк-Четвертинські стояли в обороні проти татарських набігів, брали участь у військових походах, що вела Корона Польська під проводом Сигізмунда III Вази та Владислава IV, у війні проти шведів, битві під Хотиним. Також своїм обов'язком бачили підтримку православної церкви. Представники роду брали участь у відновленні православної ієрархії, за їх сприяння відбувалися вибори митрополитів – Петра Могили (1632) та Сильвестра Косова (1647). На початку XVII століття ними були засновані чоловічий і жіночий монастирі та друкарня у Старій Четвертні й монастир у Новій Четвертні.

Поява монастирів як осередків освіти та книгодрукування стимулювала розвиток емблематичної поезії, геральдичної зокрема. Вірші на клейноди почали з'являтися у друкованих виданнях як релігійного, так і світського характеру, разом з гербом або генеалогією адресата передмови чи дедикації (присвяти), можновладця-мецената. Так маємо збережений цикл віршів на клейноди різного авторства і жанрових особливостей, присвячений роду князів Святополк-Четвертинських.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Певні аспекти геральдичної поезії як явища, що перебуває на жанровому перетині поезії панегіричної та емблематичної, у своїх працях досліджували Б. Криса, В. Соболев, В. Крекотень, М. Сорока, М. Сулима, Д. Чижевський, В. Шевчук.

Внесок у дослідження емблематичної поезії також зробили Ю. Миненко, О. Солецький, які, зокрема, відзначають той факт, що першими емблематичними поезіями були саме вірші на клейноди.

Оскільки дві з зазначених поезій було вміщено у «Тератургімі» Атанасія Кальнофойського, слід відзначити також нечисленних дослідників цього твору – Миколу Глобенка та Валерія Шевчука. У своїх працях «Тератургіма» Атанасія Кальнофойського у її зв'язках з старокиївською літературою» (Глобенко, 1956) та «Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: Ренесанс. Раннє бароко» (Шевчук,

2004) дослідники торкаються питань структури твору, характеризують його джерела, стилеві особливості, особливості версифікації та художні засоби поетичних частин.

Вагомий внесок у дослідження української шляхти XVI – XVII століття, її світоглядних засад, формування політичної культури та шляхетського обов'язку належить історикині Наталі Яковенко. Зокрема у своїх працях «Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття» (Яковенко, 2012) та «Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України» (Яковенко, 2006) науковиця торкається такого питання, як внесок геральдики у творення шляхетської ідеології, утвердження значимості національного пантеону шляхетських родів і зміцнення групової солідарності шляхти через спільний набір топосів вояцької доблесті, роль геральдичної поезії у цих процесах.

Постановка завдання. Визначити особливості віршів на клейноди, присвячених представникам князівського роду Святополк-Четвертинських, з'ясувати своєрідність інтерпретації авторами геральдичного матеріалу, тлумачення основних образів-символів, художню специфіку наявних у поезіях мотивів, їх ідейний зміст.

Виклад основного матеріалу. До нашого часу зберіглася низка геральдичних поезій першої половини XVII, присвячених князям Святополк-Четвертинським, авторства Тарасія Земки, Атанасія Кальнофойського, Ігнатія Оксеновича-Старушича, Іоанікія Галатовського та невідомого автора.

Як вже було зазначено, поштовхом до активного розвитку геральдики руської (української) шляхти стала Люблінська унія 1596 року, що спонукала до вбудовування у соціальну ієрархію Речі Посполитої, доводячи рівність руської та польської політичних традицій. Польські геральдисти, зокрема Бартош Папроцький, виводили найстаріші шляхетські династії від Гедиміновичів (польсько-литовські) та руських князів (українські). Тоді ж на клейнодах з'являється зображення Святого Юрія Змієборця як руська антитеза кінному рицарю Гедиміновичів, так фіксується поява гербових знаків «Руська погоня» та «Литовська погоня».

Коли рід князів Острозьких згас, а бічна молодша гілка – князі Заславські перейшли у католицтво, тобто для православних книжників ідеологів віддалилися від Русі істинної, Лаврський (а згодом Києво-Могилянський) осередок почав вбачати опору православ'ю саме в роді князів Святополк-Четвертинських. Гербовий знак

Четвертинських був замінений на зображення Святого Юрія Змієборця – символ руськості – і в такому вигляді вперше був вміщений у книзі Іоанна Златоуста «Бесіди на 14 послань апостола Павла», що вийшла у Лаврській друкарні у 1623 році.

Книга відкривається посвятою Захарія Копистенського князю Стефану Четвертинському, де він впевнено висловлюється щодо походження та символічного змісту герба Четвертинських: «з дом у княжат кієвских идут, и гербу княжат росских по сей день уживают, богатыря оздобного и збройного на коню на подобіе ст. мученика Георгія, а он окрутного прободает копією смока, што значит народу русского мужество великое...» [2, с. 73–74], а також вміщено вірш на клейнод Стефана Святополк-Четвертинського Тарасія Земки, письменника, перекладача, на той час коректора Лаврської друкарні.

З основних геральдичних символів князівського герба автор зосереджує увагу на таких, як Кінь, Корона, Спіс, потлумачуючи їх як наявність у його володаря таких чеснот, як мужність, побожність, правовірність, лицарськість. Підкреслює він і той факт, що ці чесноти успадковані від великих предків – руських князів Володимира, Всеволода та Ярослава: «Володимира, Всеволода, також Ярослава/ Мужність, віра і цноти при гербі тім. Слава/ В тобі зараз сіє між князів давніших» [1, с. 118]. Також слід відзначити наявність мотиву, джерелом якого є ідеологія сарматизму, що набула свого поширення у Речі Посполитій – автор іменує князя та його предків: «Вельми горді сармати – із найсміливіших...» [1, с. 118].

В основі сарматської ідеології лежав етногенетичний міт про войовниче плем'я сарматів (предків сучасної шляхти), яке створило державу золотої шляхетської вольності – Річ Посполиту, що базувалася на культі звитяжності та патріотизму і позиціонувалася як вільна спільнота вільних громадян, які керують країною на засадах «згоди і братерства», тобто загальної шляхетської рівності. Причому сарматська ідентичність єднала шляхту незалежно від етнічної приналежності, мови та віри. Руська версія сарматизму, відповідно обстоювала твердження проте, що Сарматія була започаткована на Русі, підтвердження чого ми і бачимо у геральдичному вірші Тарасія Земки.

Акцентовано також мотив «правості віри» – підтримки і оборони православ'я, яке служить «щитом» лицарю на землі, а у Царстві Небесному він буде щедро за це винагороджений: «Мужнім слався у світі, маєш оборону – / Правість віри, а в небі матимеш корону» [1, с. 118].

В межах заходів, що відбувалися в річищі націоналізації православ'я за Петра Могили, і передбачали пропагування культу місцевих реліквій, ікон, шанування власних святих, популяризацію локального християнського фольклору, у 1638 році в Лаврській друкарні побачила світ «Тератургіма» Атанасія Кальнофойського. Твір подавав опис Києво-Печерської лаври та розповідав про чуда, які відбувалися безпосередньо на її території та околицях. Також вміщено було цикл епітафій на лаврські поховання «Надгробки фундаторам» та «Каталог добродіїв та опікунів святого монастиря Печерського», що окреслював коло православних шляхетських родів, для яких Лавра була національною святиною. «Тератургіма» посідає визначне місце у дискурсі полемічної літератури. Написана польською мовою, вона мала на меті заперечити і спростувати твердження опонентів про те, що православна віра втратила Боже благословення, і на теренах православних святинь перестали відбуватися чудеса.

Прикметно, що твір Атанасія Кальнофойського присвячений князю Іллі Святополк-Четвертинському. На початку книги вміщено генеалогічне дерево князів Четвертинських, у вступній частині – вірш на княжий клейнод, в кінці трактату – дедикацію – вірш «Про старожитність дому Святополк-Четвертинських».

Ілля – син брацлавського підкоморія Стефана Святополк-Четвертинського, представник лінії на Новій Четвертні, військову службу розпочав ще зовсім юним, брав участь у військових кампаніях Сигізмунда III Вази та Владислава IV, в тому числі і у придушенні козацьких повстань та реорганізації реєстрового війська, був послом сейму, опікувався православними церквами.

Вміщений після гравюри, що зображувала генеалогічне дерево роду Святополк-Четвертинських, гербовний вірш розбитий на шість відокремлених нумерацією строф, у кожній строфі автор виділяє прописну літеру, якою розпочинається рядок (Z, C, W, K, Z, T). Також виділені в межах строфи прописними літерами звертання – «КНЯЖЕ ГЕЛІАСЕ» («XIAZE HELIASZV») та «КНЯЖЕ ЧЕТВЕРТИНСЬКИЙ» («XIAZE CZETWERTENSKI»).

Базуючись на основному зображенні гербового знака – постаті Святого Юрія Змієборця, автор розгортає образ Саду (Небесного Двору) та Змія, який посягає на Гроно, і з яким бореться і якого перемагає Лицар. Змій – уособлення Зла – зображується як могутня істота, «той, хто з неба зміта зорі [...] тверджі емпірейські перед ким дрижали» [1, с. 124], хотів до Грона «допасти

нечесно» [1, с. 124]. Виноградна лоза, як відомо, є християнським євхаристійним символом, а також символом обраності. Виноградник у святому Писанні постає як символ Землі Обіцяної, яку Бог заповів своєму народу як спадок, отже, тлумачиться як символ народу Божого, Церкви. Змій постає як ребелянт, бунтівник, заколотник (алюзія на християнський міт про бунт Сатани проти Бога), проте він був подоланий Лицарем та прикутий до поля списом: «Як зараз від одного подоланий мужа/ Був списом Змій – прикуто до поля-бо вужа» [1, с. 124].

Образ Змія, якого перемагає Лицар, вжито автором також в іншому, відмінному від християнському тлумаченні: тут Змій постає як Зло – Хвороба, яка труїть життя людині, Лицар, який знищує гадину – повертає людині здоров'я:

Як зело є потрібне здоров'ю людині,

То гад його струїти бажа в тій годині.

Під ним гніздиться, власну отруту тримає,

За чином своїм смертним в людину впускає.

Глянь, княже, жовнір здіє як лікує, рубас

Він смока б'є, людину здоров'ям вділяє.

[1, с. 123]

Наявний також мотив славетних предків – князів Володимира та Всеволода, Четвертинські уславлюються як їхні нащадки, що продовжують справу руських князів – стоять в обороні східної Церкви, православ'я. Шляхетні предки залишили нащадкам у спадок мудрість і клейнод як знак їхнього покликання у служінні: «Працатам мудрства свого при тім знак лишали,/ Як бійний герб на очі підчас виставляли./ І, знати, це для того, щоб ціло ти ставивсь,/ Наступнику-нащадку, даючи те стало» [1, с. 123].

Бути вірним заповітам предків у лицарському служінні є частиною шляхетського кодексу, відповідно, автор вдається до моралізаторства, стверджуючи, що: «виродками звуть тих, які повтрачали/Оте, чим давні предки себе захищали» [1, с. 124]. Ще один дидактичний мотив, що є закликом до смирення і недопущення гріха гордині (який призвів до бунту Сатани-Змія) маємо в кінцівці твору: «Бог знесилих скидає,/ А тихих, котрі з честю, на трони саджає» [1, с. 124].

Завершується «Тератургіма» дедикацією «На старожитність дому їхньої світлості [...] Святополк-Четвертинських». Твір має піднесений, поетичний характер, він метафоризований, автор використовує вже не тільки християнські, але й античні мотиви (образ богинь Долі – мойр-прядільниць; образ Троянського коня, з якого вийшли грецькі воїни). Відкривається поезія плачем з приводу нівеляції старих руських

родів, які, занепадаючи, зникають з політичної мапи держави: Олельковичі, Острозькі, Збараські, Пронські, Рожинські – «ідуть по стежинах забутих», у «безвісні порти» ідуть їх судна. Антитезою цій сумній картині виступає рід Четвертинських, мужніх оборонців свого народу, побожних, вірних справі своїх славних предків – руських князів: «Йдуть князі смілодушні святими стежками,/ Володимира, Гліба й Бориса стопами./ У дорозі дарує їм Бог благостину» [1, с. 119]. Маємо зіставлення славних перемог князів Київської доби (над греками, половцями, варягами) та князів Четвертинських (над ятвігами, курами та іншими балтійськими племенами). Слід також відзначити, що згадані князі Борис і Гліб є першими канонізованими святими Київської Русі, тобто автор вшановує не лише збройну звиягу княжих предків, але й тих, що у своїй вірі відмовилися проливати рідну кров і стали символом таких християнських чеснот, як покірність та любов до ближнього.

Атанасій Кальнофойський славить рід Святополк-Четвертинських, висловлюючи сподівання, що рід буде стояти в обороні свого народу та віри, за що буде винагороджений: «О ясна ваша світлість! Мої добродії!/ Я кладу на вас сильні, великі надії;/ Знайте, буде йти добре усе лиш у того,/ Котрий шлях добрий має, а вдома – ще й Бога!» [1, с. 119].

Вірш на герб Святополк-Четвертинських анонімного автора, близького до Луцької друкарні Братського монастиря опублікований у книзі «Апостоли і Євангелія» 1640 року. Це епіграма, центральним образом якої є образ Вершника (основний гербовий знак), будується вона на антитезі: з одного боку *не дивно*, що лицар «крушить мужньо трони», але *дивно*, що долає ворогів, неспівмірних з ним силою: «...крушиш рогів собою,/ які незмірні силою з тобою» [1, с. 124]. Завершує автор епіграму мораллю, що лише мужній і наполегливий зможе подолати все і досягти своєї мети: «З преміцним важко, звик той наїжджати,/ Хотіти треба й зможете попрали» [1, с. 124].

Гербова епіграма авторства Ігнатія Оксеновича-Старушича, ректора Київського колегіуму, одного з представників Могиллянського Атенею, входить до складу погребальної орації «Казаніє погребовоє над тілом ... Іллі Святополк-Четвертинського» (1641). Становить собою класичний зразок емблематичної поезії, в структурі якої наявні заголовок, зображення герба, власне епіграма (тобто текст). Твір має виразно панегіричний характер, уславлюється рід Четвертинських, що перебуває в обороні вітчизни та православ'я, а також лицарська доблесть та зви-

тяжні подвиги князів на полі бою, основним символом якої є Шабля: «Є рицаря знак – шабля, і бік твій одкритий,/ бо всюди Четвертинських є дім знаменитий» [1, с. 125].

Епіграма на клейнод Святополк-Четвертинських Іоанікія Галятівського була вміщена у його книзі «Ключ розуміння» (1663), що вийшла друком у Львові, у друкарні Михайла Сльозки. В її основі – герб «Погоня» («Руська погоня», тобто зображення кінного вершника, що списом вбиває Змія – Святого Юрія Змієборця) з інфулою (єпископською/митрополичою шапкою). Саме Інфула є основним символом, до тлумачення якого звертається автор через низку риторичних запитань, доходючи висновку, що Четвертинські є даром небес, отже, короновані небесним Лицарем за значні заслуг перед вітчизною: «Дар з небес – Четвертинські, значний, відать треба./ Від заслуг їх Вітчизні хай коронували б./ Знать, значні є заслуги – інфулу наклали» [1, с. 127]. Слід відзначити, що крім підтримки православної церкви та меценатства, рід Четвертинських мав у своїх лавах і церковних ієрархів. Так, наприклад, на момент написання твору Гедеон Святополк-Четвертинський обіймав посаду єпископа Луцького та Острозького (з 1659 року), що, очевидно, і спричинило появу Інфули на княжому гербі.

Висновки. Цикл віршів на клейноди, присвячений роду князів Святополк-Четвертинських, складається з творів, різних за жанровими особливостями: твори Іоанікія Галятівського, Ігнатія Оксеновича-Старушича та анонімного автора є епіграмами, при цьому епіграма Оксеновича-Старушича – частиною погребальної орації. Більш розгорнутий характер має поезія Тарасія Земки, твори Атанасія Кальнофойського входять до складу великого полемічного твору, яким є «Тератургіма». На рівні символіки більшість письменників вдається до тлумачення основних геральдичних символів клейноду, таких як постать кінного Лицаря (герб «Погоня») та Святого Юрія Змієборця («Руська погоня») та їх елементів (Кінь, Шабля, Корона), у поезії Іоанікія Галятівського акцент зроблено на символі Інфули (єпископської/митрополичої шапки). Більшість віршів на клейноди Святополк-Четвертинських акцентують увагу на тому, що рід є нащадками славних руських князів Володимира, Ярослава, Всеволода (Бориса та Гліба), стверджуючи таким чином тяглість шляхетського роду та його лицарської слави. Мужність, лицарська доблесть, служіння збройно Батьківщині, побожність, мудрість, стояння в обороні православ'я, – такими, на

думку авторів епіграм, є чесноти представників роду Святополк-Четвертинських.

Атанасій Кальнофойський у своїх творах використовує як античну образність (Мойри, Троянський кінь), так і образи-символи християнського міфу (Небесний Сад, Гроно, Змій), що є характерною ознакою барокової поетики. Наявні в його творах також тяжіння до візуальних ефектів (гра шрифтами), метафоричність, паралелі «минуле/сучасність», моралізаторські мотиви тощо.

Таким чином, гербовна поезія, присвячена роду Святополк-Четвертинських, виконувала ідеологічну функцію, формуючи геральдичну легенду, що давала змогу українській аристократії інтегруватися до політичного простору Речі Посполитої на правах «третього рівного народу», не втрачаючи княжого, шляхетського достоїнства, продукувала шляхетський дискурс староукраїнської еліти, княжих родів, що стояли в обороні православ'я та захищали свій народ від ворогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гімни і трени. Українська геральдична та пропам'ятна поезія XVI–XVIII ст./ упор., вст.ст., прим., пер. Валерія Шевчука. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2024. 560 с.
2. Титов Ф.І. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI-XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків. Київ, 1924. С. 73–74.
3. Шевчук В. Муза Роксоланська : Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Книга перша : Ренесанс. Раннє бароко. Київ : Либідь, 2004. 400 с.
4. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. Київ : Laugus, 2012. 472 с.
5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-тє вид., переробл. розшир., Київ : Критика, 2006. 584 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025